

УДК 378.147:372

ББК Ч 74.261

Галина Борин

РОЗВИТОК ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОЇ ПРАЦІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

У статті проаналізовано психолого-педагогічний аспект підготовки майбутнього педагога до творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами художньої праці в умовах вищого навчального закладу. Основну увагу зосереджено на тому, що вирішальним чинником у цих процесах є особистість педагога, його здатність належним чином організовувати означену діяльність і здійснювати відповідний педагогічний супровід.

***Ключові слова:** творчий розвиток, діти дошкільного віку, художня праця, розвиваюче середовище.*

Постановка проблеми. Художня праця має значний вплив на формування гармонійної, всебічно розвинутої, творчої особистості. У дошкільному навчальному закладі необхідно створити сприятливі умови для естетичного, емоційно-позитивного сприйняття дитиною дошкільного віку оточуючого світу. Особливості педагогічного супроводу художньо-конструктивної діяльності вихованців педагогом зумовлюються необхідністю врахування вікових особливостей дошкільників, а також перспектив для сенсомоторного розвитку. Важливе значення у цих процесах мають усі види художньо-мистецької діяльності: малювання, ліплення, аплікація, оскільки саме на цьому ґрунтується художня праця у ДНЗ. Для розвитку творчості необхідно створювати відповідні умови, що впливатимуть на позитивний емоційний стан та спричинять прояв у дошкільників творчої активності, витримки, саморегуляції. Вирішальним чинником у цих процесах є особистість педагога, його здатність належним чином організовувати означену діяльність і здійснювати відповідний психолого-педагогічний супровід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію творчого розвитку особистості розробляли в своїх працях учені Д. Богоявленська, З. Голубева, Н. Дружинін, А. Матюшкін, Е. Яковлева, А. Маслоу, К. Роджерс та ін. Питання творчого розвитку дитини на сучасному етапі продовжують залишатися актуальними і цікавими для дослідників. Різні аспекти творчого розвитку особистості висвітлені в роботах Л. Виготського, Б. Теплова, Н. Ветлугіної, Т. Комарової, Н. Сакуліної. Процес становлення творчої особистості учені визначають як одну з найактуальніших є потреб виховання дитини саме в дошкільному віці (Л. Божович, Л. Венгер, Л. Виготський, П. Гальперін, А. Запорожець, Д. Ельконін). Питання творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами образотворчого мистецтва широко представлені у дослідженнях Н. Ветлугіної, Т. Комарової, Н. Сакуліної, Е. Фльоріної, А. Сухорукової, В. Котляра тощо. Формуванню художніх і конструктивних умінь у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів присвячено праці Н. Голоти.

Формулювання цілей статті. У статті проаналізуємо психолого-педагогічний аспект підготовки майбутнього педагога до творчого розвитку дітей дошкільного віку засобами художньої праці в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що творчість у дитинстві не самоціль, а засіб та умова всебічного гармонійного розвитку, виявлення розуміння навколишнього, свого ставлення до нього. Вона допомагає розкрити внутрішній світ, особливості сприймання, уявлень, інтересів, здібностей. Цінність дитячої творчості, її функції, як стверджують І. Барташнікова та О. Барташніков полягають не тільки в результативній стороні, але й в самому процесі творчості [3, с. 6]. Н. Венгер [2] наголошував, що тільки творча діяльність збагачує людину, і тому творчість як розвиток є необхідною умовою людського існування. Отож *розвиток творчості* дитини розглядаємо як процес вирішення індивідуально значущих, творчих завдань, які згодом ускладнюються, в процесі чого дитина оволодіває необхідним комплексом умінь, знань, пов'язаних з розвитком її творчих здібностей, завдяки чому згодом об'єктивує себе в новій творчій якості. Задля розвитку творчості дошкільника в умовах дошкільного навчального закладу бажано створити розвивальне середовище, що сприяє перетворенню спонтанної і безпосередньої активності дитини на опосередковану творчу діяльність. Завдання педагога полягає у забезпеченні умов для розвитку дитячої самостійності, ініціативи і пошуку нових, творчих рішень.

Натомість Н. Гавриш [5] вважає, що творча особистість педагога – важлива умова сприяння розвитку дитячих творчих здібностей. Крім того, необхідним є позитивне, зацікавлене ставлення педагога до дитячої творчості як унікального явища. Вихователь, який вірить у можливості своїх вихованців, який слідує за динамікою розвитку творчих здібностей, творчого росту, вдумливо аналізує продукти творчості дітей, може розраховувати на успіх у керівництві творчою художньо-конструктивною діяльністю дітей. Тому під час вивчення теми “Організація художньої праці в ДНЗ”, студенти ознайомлюються з програмою “Соняшник” (розділ “Художня праця”) та виготовляють один з виробів за розділом цієї програми. Розповідають, які методи і прийоми роботи з дітьми використовує педагог під час виготовлення виробу, які з принципів зреалізовано.

З-поміж умов розвитку творчих здібностей дітей особливе місце належить створенню у групі ДНЗ щирої духовно піднесеної атмосфери, відкритої до пошуку та експерименту. Така атмосфера передбачає організацію навчально-виховного процесу, побудованого на принципах особистісно-орієнтованої моделі взаємодії вихователя та вихованців, що виявляється в довірливому ставленні до дитини, урахуванні її індивідуальних можливостей, забезпеченні їй на цій основі відчуття психологічної захищеності, успіху в різних видах діяльності, у створенні позитивного морально-психологічного клімату, сприятливого для творчості. Під поняттям творчого розвитку дитини ми розуміємо якісні зміни в пізнавальній діяльності дітей, що відбуваються внаслідок розвитку вмінь та навичок мистецької діяльності. Задля усвідомлення таких положень майбутні вихователі виконують наступні завдання: “Укласти бібліографію публікацій з художньої праці за журналами “Дошкільне виховання”, “Дитячий садок”, “Палітра педагога” за останні 5 років. Законспектувати одну статтю за вибором та виготовити виріб”.

Однією з умов творчого розвитку дітей дошкільного віку є *організація розвиваючого середовища* (організований педагогічний простір, що заснований на взаємодоповнюючому діяльнісному спілкуванні всіх учасників виховного процесу і

припускає смислові та міжособові відносини). Розвивальне середовище передбачає можливість постійного оволодіння дітьми новими засобами діяльності, виконання нових дій, розвиток здібностей, містить у собі елементи новизни та проблемності, і створює максимально позитивні, сприятливі умови для розвитку дитячої творчості. Кращому усвідомленню такого матеріалу сприяють наступні завдання: “На основі спостереження запишіть, якими матеріалами і обладнаннями оформлено одну із вікових груп ДНЗ (якість, умови зберігання матеріалів для занять)”. “Напишіть невеличкий твір-есе на тему: “Моє перше заняття з художньої праці”. “Доберіть музичний супровід до заняття”.

Аналіз психолого-педагогічної практики і вивчення досвіду діяльності дошкільних навчальних закладів свідчать, що для ефективного розвитку творчої особистості дошкільника необхідне *відповідне керівництво з боку вихователя*, готового цілеспрямовано і цілісно здійснювати означену діяльність, що можливо тільки при реалізації ним наступних педагогічних функцій: інформаційна (включає уміння користуватися мовною виразністю, точно і образно висловлювати матеріал, користуватися різними методами викладу, активізувати дітей в процесі творчої діяльності); організаторська (включає уміння планувати навчально-виховний процес, підбирати матеріал, методи, прийоми і засоби для змістовної творчої діяльності дошкільників); діагностична (уміння визначати особливості творчих здібностей дітей і враховувати це в організації творчої діяльності, здійснювати облік і контроль ефективності розвиваючої роботи в цілому, бачити зв'язки розвитку творчої особистості дитини з використанням різних методів творчої і пізнавальної діяльності). Тому у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу під час опанування майбутніми педагогами дисципліни “Художня праця та основи дизайну” варто застосовувати такі методи роботи зі студентами, які б дали змогу майбутнім педагогам піднятися до рівня дитини, відчувати те, що відчуває вона тоді, коли у неї “вийшло”, “майже вийшло” і їй потрібно ще трішечки часу чи малесенької підказки, “нічого не виходить”. При цьому важливо продумати декілька варіантів впливу на дитину у кожному випадку, враховуючи її індивідуальні особливості та уміння. Цьому сприятиме використання навчально-педагогічних ситуацій, які базуються на педагогічних іграх з обміном ролями, після яких варто обговорити *відчуття* та особливості перебування у кожній з ролей, спроектовуючи ці особливості у навчально-виховний процес ДНЗ. Варто враховувати, що водночас художньо-конструктивна діяльність формує у дітей “відчуття успіху” чи “відчуття невдачі”, а це, як відомо, має значний вплив не лише у царині творчого розвитку особистості засобами художньої праці, а й на інші види діяльності дитини як на даний, час так і у майбутньому.

У професійній підготовці майбутніх вихователів до керівництва художньою працею дітей дошкільного віку варто враховувати анатомо-фізіологічні особливості розвитку образотворчої діяльності вихованців, які базуються на таких психологічних характеристиках як чутливість і чуттєвість. У старшому дошкільному віці формуються найпростіші узагальнені способи побудови образу: поєднання різних технік виконання роботи, навички просторового розміщення елементів, інтеграція різних видів мистецтв тощо. Процесу створення виробу передують етап задуму. Дитина спочатку уявляє, обдумує спосіб виконання, а потім уже творить. Мобілізуючи розумову діяльність, художня праця прискорює процеси розвитку просторового мислення, образного бачення, розвиває розумові здібності, спостережливість дітей, відчуття гармонії. Художньо-конструктивна діяльність дитини ґрунтується на основі

таких розумових операцій, як порівняння, аналіз і синтез, узагальнення. Усвідомлення й засвоєння вихованцем практичних дій, зорових, слухових і тактильних образів у процесі художньої творчості спонукає її поєднувати нові образи предметів зі словом, з набутим досвідом, закріплює їх в уяві, допомагає усвідомлювати ознаки та відношення, надає чіткості й динамічності сприйняттю.

Вияткове значення в процесі виготовлення виробів має здатність зосереджуватися. Система образотворчих завдань, які підтримують інтерес, урізноманітнюють продуктивну діяльність, спонукають вихованців переключатися з одного предмета, ознаки на інші, відіграє важливу роль у розвитку їх уваги. Задля усвідомлення впливу художньої праці на розвиток особистості дитини дошкільного віку студенти виконують наступне завдання: “На конкретному прикладі виготовлення виробу розкажіть, як художня праця впливає на розвиток особистості дитини дошкільного віку”.

Художня праця є вагомим засобом естетичного виховання: створюються сприятливі умови для розвитку естетичного сприйняття й емоцій, які поступово переходять в естетичні відчуття, що сприяють формуванню естетичного ставлення до дійсності. Безпосереднє естетичне відчуття, яке виникає при сприйнятті красивого предмета, включає різні складові елементи: відчуття кольору, пропорції, форми. У процесі виготовлення виробу в дитини формуються спостережливність, естетичне сприйняття, художній смак, творчі здібності. Найважливішою умовою розвитку творчості дітей на заняттях з художньої праці є створення загальної атмосфери доброзичливості, свободи, можливості досягти успіху для кожної дитини. Студенти повинні усвідомити, що на заняттях слід створювати таку атмосферу, щоб кожна дитина могла відкрито радіти результатам як власної, так і спільної творчості. Задля усвідомлення цього, опановуючи тему “Методологічні основи художньої праці” майбутні педагоги виконують наступні навчально-дослідницькі завдання: “Зробити фотографічний запис заняття (тривалість кожної частини, активність, зацікавленість дітей, етапи виконання роботи, методи і прийоми, які застосовувались вихователем)”. “Проаналізувати заняття з художньої праці в старшій групі ДНЗ відповідно до вимог програми і розробленої методики”. “Підготувати ескізи оформлення групової кімнати до одного зі свят. Один з елементів оформлення свята виготовити”.

Художня праця дошкільників як вид художньої діяльності має емоційно насичений, творчий і непередбачуваний характер. Для майбутнього вихователя ДНЗ важливо уміти забезпечити умови для образного сприйняття дійсності, формування почуття прекрасного, розвитку творчого мислення, оскільки дитина потребує кваліфікованого керівництва з боку дорослого, який натомість має сам володіти знаннями з основ образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, художньо-конструктивними вміннями та навичками. Тому варто продумати методи транспозицій навчальних ситуацій взаємодії з дітьми (під час лабораторно-практичних занять) у навчально-виховний процес ДНЗ. Цьому сприятимуть аналіз педагогічних ситуацій, проблемні запитання. (Уявіть ситуацію: ви пропонуєте дітям виготовити виріб. Діти працюють. У жодної дитини нічого на виходить. Ваші дії. Проаналізуйте можливі причини виникнення такої ситуації. Запропонуйте шляхи виходу з неї.). Вихователь своїми діями, показує способи виготовлення виробу, відкриває шляхи вирішення проблемних ситуацій. Дитина засвоює досвід діяльності дорослого, який буде використаний у подальшій творчій діяльності, що передбачає

активність дитини у процесі співтворчості. Саме тому взаємодія вихователя з дитиною визначається нами як діалогічна.

Студенти повинні усвідомити, що старший дошкільний вік (5–6 років) – це вік доволі інтенсивного розвитку та збагачення різних видів творчої діяльності, яка вирізняється більшим ступенем усвідомленості, стійкості естетичних почуттів, уявлень, оцінок, переконань. На цьому етапі продовжується активне засвоєння дитиною сенсорного досвіду, вдосконалення вмінь з оволодіння різними засобами виразності та використання вже знайомих матеріалів у створенні власних робіт, а також подальше пізнання краси навколишнього оточення й формування естетичної “картини світу”. У процесі виготовлення різноманітних виробів (з паперу та картону, природних та викидних матеріалів, ниток та тканини) розширюються, поглиблюються знання про предмети та явища навколишнього світу, розвиваються сенсорні здібності. Дитина вчиться аналізувати предмети, порівнювати їх, відокремлювати характерні ознаки, оцінювати власну творчу діяльність. У процесі художньої праці активізуються такі розумові операції, як порівняння, аналіз і синтез, абстрагування, узагальнення; розвиваються уява й мислення, які тісно пов’язані між собою. Майбутні педагоги повинні враховувати, що виняткове значення в процесі конструювання виробів має здатність дитини зосереджуватися, переключати увагу з одного предмета на інші. Під час проведення таких занять виникають сприятливі умови для формування таких якостей особистості, як ініціативність, допитливість, розумова активність, самостійність. Створений власноруч виріб спричинює осмислене засвоєння слова, поняття.

На заняттях із художньої праці розвивається мовлення дітей: засвоєння назв слів-понять, форм, кольорів та їх відтінків, просторових відношень сприяє збагаченню словника; висловлювання в процесі спостережень за предметами та явищами, при обстеженні предметів сприяють збагаченню словникового запасу та розвивають зв’язне мовлення. Спілкування дитини з педагогом та ровесниками в процесі художньо-конструктивної творчої діяльності є постійним джерелом набуття нових знань, умінь і навичок, свідомої регуляції дій, організації самостійної діяльності. Діти називають називають вироби, які виготовляють, їх частини, відзначають їх характерні особливості, коментують свої дії тощо. “Мовний супровід процесу гри, зображення, – зазначає Т. Комарова [6], – дозволяє дитині усвідомити те, що вона малює, ліпить, вирізує й наклеює; зрозуміти й виділити якості зображуваного, послідовно будувати цей процес. Називаючи, що вона малює й що буде зображувати потім, дитина нібито планує свою діяльність, установлює послідовність дій зі створення образів”. Такі судження допомагають дошкільнику впорядкувати весь процес художньо-конструктивної діяльності. Майбутньому педагогу варто бути готовим до стимулювання мовлення дитини відповідними запитаннями щодо послідовності виконання виробу, добору необхідних для творчості матеріалів та ін., оскільки висловлювання вихованця про предмет художньої праці, його оцінка, уміння дати характеристику результатам роботи позитивно впливає на розвиток мовлення дошкільників.

Саме тому, під час опанування теми “Вплив художньої праці на всебічний розвиток дитини” студенти виконують наступні навчально-дослідницькі завдання: “Охарактеризувати, в чому проявляється індивідуальний підхід до дітей в процесі занять з художньої праці”. На конкретному виробі пояснити, як впливає художня праця на розвиток дитини (за планом лекційного заняття). Відповідь обґрунтувати”. “Охарактеризувати розвиток сенсомоторики, а саме узгодженості в роботі рухів руки

на конкретному прикладі”. “Скласти конспект заняття за метою: продовжувати вчити дітей формувати практичні вміння та навички працювати з матеріалами та інструментами (розвивальну та виховну мету дібрати самостійно)”. Художня праця тісно пов’язана із сенсорним розвитком. Формування уявлень про предмети вимагає засвоєння знань про їх властивості та якості, форму, колір, величину, розташування в просторі. Діти порівнюють предмети, знаходять схожість і відмінності, що сприяє сенсорному вихованню й розвитку наочно-образного мислення. Суспільна спрямованість художньої праці виявляється в тому, що у своїх виробках діти виражають своє ставлення до них: створюють подарунки для мами й тата, друзів, близьких людей. У цьому випадку дитина особливо відповідально ставиться до предмета своєї творчої діяльності, змагаючись якнайкраще виконати свою роботу. Значення занять художньою працею задля морального виховання полягає також у тому, що в процесі таких занять у дітей виховуються етично-вольові якості: потреба й уміння доводити почату справу до кінця, допомагати іншим, долати труднощі, доброзичливо ставилися до інших дітей, зважати на їх інтереси, уміти уступати, при необхідності допомагати один одному.

Загальновідомо, що творчі здібності дітей починають розвиватися одночасно з розвитком дрібної моторики руки. Фахівці стверджують, що ігри за участі рук і пальців сприяють гармонійному розвитку тіла і розуму, підтримують у належному стані мозкову систему. Дослідження видатних фізіологів підтверджують зв’язок розвитку рук із розвитком мозку [1]. Праці В. Бехтерева довели вплив маніпуляції рук на функції вищої нервової системи, розвиток мовлення. Прості рухи рук знімають напругу не лише із самих рук, але й з губ, знімають розумову втому. Вони здатні поліпшити вимову багатьох звуків, а значить розвивати мову дитини. Завдяки розвитку пальців у мозку формується проекція “схеми людського тіла”, а мовленнєві реакції перебувають у прямій залежності від тренуваності пальців [1]. Саме тому майбутні вихователі покликані використовувати художню працю дітей для розвитку дрібної моторики руки і, як результат, мають забезпечити психологічне здоров’я та інтелектуальний розвиток дитини. Високий рівень спрямованості дрібної моторики дитячих пальців забезпечує також достатній розвиток пам’яті, уваги, робить руку готовою до письма.

Отже, заняття з художньої праці розвивають дитину в цілому, прилучають її до процесу творчості. Мобілізуючи розумову діяльність, художня праця прискорює процеси розвитку просторового мислення, образного бачення, розвиває розумові здібності, спостережливість дітей, відчуття гармонії. Сам процес виготовлення виробу є засобом підготовки руки дитини до письма, пізнання навколишнього середовища, логіко-математичного розвитку, розвитку психічних процесів, підґрунтям для формування інтелекту та психічного здоров’я дитини, розвитку мовлення. Вирішальним чинником у цих процесах є особистість педагога, його здатність належним чином організувати означену діяльність і здійснювати відповідний педагогічний супровід.

Висновки. Отож “Художня праця та основи дизайну” – це та дисципліна, яка за змістом та характером діяльності значно відрізняється від нормативних навчальних дисциплін професійно-орієнтованого циклу. Вона творча та динамічна і потребує специфічного викладу навчального матеріалу: оптимальна кількість за мінімальний час. Варто добирати такі способи впливу на студентів, які б утримували їх увагу, сприяли продуктивній працездатності, підтримували хороший настрій під час лекційних та практичних занять. Основним завданням педагога в процесі

керівництва художньою працею дітей 5–6-річного віку є: розвиток інтересу до художньо-конструктивної діяльності; ознайомлення із матеріалами й обладнанням для художнього конструювання; ознайомлення з різними техніками й збагачення досвіду творчих дій із різними матеріалами; стимулювання прагнення досягти поставленої мети. Тому включення викладачем ВНЗ елементів моделювання взаємодії з дітьми для кращого розуміння змісту навчального матеріалу сприятиме транспозиції ситуацій педагогічного впливу у навчально-виховний процес ДНЗ. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Наступними напрямом нашого подальшого дослідження буде теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх педагогів до керівництва художньою працею дітей дошкільного віку.

1. Бехтерев В.М. Вопросы воспитания в возрасте первого детства / В. М. Бехтерев. – СПб.: Тип. В.М. Вольфа, 1909. – 39 с.
2. Венгер Н.Ю. Дорога до розвитку творчості // Дошкільне виховання. – 1982. – №11. – С. 32-38.
3. Барташнікова І.А., Барташніков О.О. Розвиток уяви і творчих здібностей у дітей 5-7 років. – Тернопіль: Богдан, 1998. – 85 с.
4. Борин Г.В. Розвиток творчого потенціалу особистості в процесі професійної підготовки студента до керівництва художньою працею дітей дошкільного віку / Г.В. Борин // Вісник Прикарпатського національного університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XXXVIII. – С. 83–87.
5. Гавриш Н. Сучасне заняття: формальні, змістові, та структурні ознаки / Н. Гавриш // Дошкільне виховання. – 2007. – №8. – С. 10– 13.
6. Комарова Т. С. Образотворча діяльність в дитячому садку / Т. С. Комарова. Х.; Ранок, 2007. – 176 с.

Psychological-pedagogical aspect of future teacher's training to creative development of preschool children by means of manual work in the conditions of higher educational institution is analyzed the article. The main focus is on the fact that the decisive factor in this process is the teacher's personality, his ability to organize this activity properly and to implement appropriate pedagogical support.

Key words: *creative development, children of preschool age, manual work, educational environment.*

doi: 10.15330/esu.9.50-56

УДК 37.036 : 378.22 : 372

ББК 74.1.р

Олександра Ємчик

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАГІСТРІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті окреслено необхідність змін у процесі професійної підготовки магістрів дошкільної освіти, котра викликана недостатньою підготовкою випускників до вирішення проблем у цій галузі, низьким рівнем розвитку творчого потенціалу і, як наслідок, неготовністю до здійснення творчої педагогічної діяльності. Представлено основні шляхи удосконалення змісту та педагогічних умов розвитку творчого потенціалу магістрів дошкільної освіти у процесі професійної підготовки: удосконалення змісту науково-теоретичної підготовки магістра, вивчення передового педагогічного досвіду; вивчення професійно-педагогічних дисциплін з опорою на творчі завдання проблемно-пошукового характеру; впровадження у навчально-виховний процес магістратури вищого навчального закладу на спеціальності “Дошкільна освіта”